

Українсько–чеське співробітництво: політичний та економічний аспект 1993–2011 рр.

Розглядаються взаємини між українським та чеським народами від давніх часів до сучасності. Визначено основні напрямки співпраці впродовж історії. Приділяється увага сучасному стану та перспективності досліджень співпраці між Україною та Чехією на сучасному етапі.

Ключові слова: Україна, Чехія, міжнародне співробітництво, спільні проекти.

Глобалізаційні процеси сучасності сприяють динамічній трансформації світу в результаті чого відбувається зміна національних систем державного управління, зміни стратегій економічного та політичного розвитку й породжується особлива взаємозалежність світу, яка складає основу його функціонування. Навіть ті країни, які декларують позаблоковість та нейтральність, відчувають на собі вплив глобалізаційних процесів та різних геополітичних утворень. Україна в силу свого розташування та історичних зв'язків приділяє значну увагу саме європейському простору. Одним з найбільших партнерів України в Європейському союзі є Чехія. Вона займає четверте місце в Європейському союзі за рівнем торговельного обороту з нашою державою. Такі серйозні показники не є кон'юнктурними, а базуються на багатовіковій плідній співпраці між українським та чеським народом народами. Для того щоб зрозуміти витоки такого партнерства, а також зберегти та покращити співпрацю між Україною та Чехією важливим є дослідження історії українсько–чеських взаємин.

Вивчення історії взаємин України та Чехії зумовлено:

- характерними етапами історичного, соціального, економічного, політичного та культурного становлення держав;
- недостатньо вивчений досвід трансформації постсоціалістичних країн, який допоміг би прискорити динаміку входження України до складу Європейського Союзу;
- нагальна необхідність вирішення широкого кола завдань, що постали перед Україною, виходячи з історичних та геополітичних реалій.

Завданням роботи є визначення етапів співпраці між державами в історичній, економічній, політичній, соціальній та культурній сферах співробітництва держав; визначити пріоритетні для України напрямки співпраці у політичній співпраці; визначити основні напрямки економічної співпраці; окреслити перспективи політичного та соціально–економічного співробітництва.

Наукова новизна полягає в можливості отримання нових об'єктивних знань про зміст, характер та ключові аспекти українсько–чеського співробітництва, підтвердження пріоритетності співпраці між нашими державами.

Від того, як наша держава використає історичний досвід країн, що вже успішно подолали шлях до європейського співтовариства, якими будуть відносини між нашими державами, й залежатиме геополітичне майбутнє України, а також тривалість побудови партнерських відносин між нашими державами в сучасних умовах [13, с.110]. На сьогодні все ще зберігається серйозні передумови поглиблення співпраці Чехії та України. Цьому сприяє близька ментальність, культурна спадщина наших народів, історичні традиції та цінності.

У світлі цих тверджень дослідження українсько–чеських відносин стають ще більш актуальним. Чехія разом з Польщею, Італією, Угорщиною та Німеччиною є найбільшими економічними партнерами й одними з найголовніших представників України в ЄС.

Незважаючи на таку важливу роль науковий рівень висвітлення проблеми розвитку українсько–чеських відносин у сучасній історіографії залишається недостатнім. До недавнього часу цій проблематиці у вітчизняній та зарубіжній історіографії не приді-

лялося достатньої уваги. В різні роки внесок у дослідження цього питання здійснили українські та чеські історики. Чимало праць мають описовий характер, публіцистичне спрямування, або ж політологічний зміст. Вихід окремих робіт з історії становлення і розвитку співпраці між Україною та Чехією від найдавніших часів до сьогодення засвідчив зростаючий інтерес до двосторонніх взаємин між нашими країнами.

Український історик В.М. Литвин, в своїй праці «Україна: Європа чи Євразія?» описав розвиток міждержавних відносин між українським та чеським народом з давніх часів до сучасності, дав загальну характеристику їх сучасному стану, й окреслив перспективні сфери співпраці. Проблемі взаємодії українців та чехів у міжвоєнний період присвячена публікація С.В. Віднянського «Українці в міжвоєнній Чехословаччині: з досвіду інтеграції культурного життя слов'янських народів». У своїх працях він зосереджує увагу на суспільних та культурних зв'язках між народами. Також І.І. Вовканич та І.М. Сюсько в спільній роботі «Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України» здійснили аналіз розвитку українсько–чеських відносин у середині 90-х років. Крім того І.І. Вовканич, О.І. Свєженцева, І.М. Сюсько та Ф.М. Рудич провели аналіз постсоціалістичних трансформаційних процесів у чеській економіці, у внутрішній та зовнішній політиці. Через багатоплановість праць, постановку та огляд загальних або надто вузьких питань, порушені проблеми українсько–чеського співробітництва все ще не достатньо повно досліджені. Однак це дозволяє продовжувати наукову роботу з аналізу та вивчення основних аспектів сучасних українсько–чеських відносин.

Історично взаємодія між українським та чеським народами сягає часів Київської русі [8, с.370]. Не зважаючи на те, що давнину київські князі інколи і виступали проти чеських королів, та в цілому продовж століть українсько–чеські відносини носили переважно мирний характер [4, с.43; 8, с.370]. Винятково вдале географічне розташування сприяло тому, що український та чеський народи проживали на землях, які перетинали торгові шляхи з Європи в Азію. Саме тому часто співпраця базувалася на взаємовигідних економічних, культурних інтересах. Впродовж XIX ст. відбувалась взаємодія в сфері дослідження слов'янських народностей та велися проробки ідей створення спільної слов'янської держави. Велися спільні дослідження слов'янського права та лінгвістики [6, с.35, с.37, с.40].

Контакти у XIX–XX ст. характеризувалися значною культурною складовою, й мали ряд спільних рис, що було зумовлено входженням народів до складу інших держав. Під час національно–візвольної боротьби слов'янських народів відбувався активний обмін досвідом між представниками цього руху. Саме на території України створювалися чеські організації, які в подальшому зіграли визначальну роль у становленні чеської державності. Активною економічною співпрацею відзначилися часи Директорії УНР та час існування Західноукраїнської народної Республіки [8, с.377]. Крім того після утворення Чехословацької держави одразу пожвавився культурно–політичний діалог між українцями та чехами. У міжвоєнний час він інтенсивно розвивався в Празі, коли там виникли численні установи української еміграції [3, с.201]. В період існування Чехословацької Соціалістичної Республіки (ЧССР, а з 29 березня 1990 р. Чеської і Словацької Федеративної Республіки (ЧСФР) контакти здійснювалися в рамках рядянсько–чехословацької співпраці.

Після міжнародного визнання і утвердження України на міжнародній арені ЧСФР однією з перших визнала незалежність України, а 30 січня 1992 між країнами були встановлені дипломатичні відносини. Основними напрямками співпраці між Україною в ЧСФР були політична і економічна сфери [7, с.9]. Сучасні українсько–чеські взаємини розпочалися лише з утворенням незалежних України та Чехії [13, с.149].

Саме здобуття незалежності нашими державами дозволило вивести співпрацю на якісно новий рівень, коли обидві держави почали вибудовувати свої відносини на взаємовигідній базі виходячи з спільних інтересів в різних сферах.

Серед численних партнерів по співпраці серед країн Центральної і Східної Європи співробітництву з Чехією відводиться важливе місце. Це обумовлено багатьма факторами, в першу чергу наявністю широких можливостей налагодження різнопланової взаємовигідної співпраці, тісними зв'язками, що склалися історично в різних сферах.

Геополітичне становище, історичні, культурні традиції, політичні та економічні інтереси України – це все також зумовлює наявність спільних «європейських інтересів»

в обох країн. Суттєвим для розвитку двосторонніх відносин є те, що в Чехії проживає значна кількість українців, а в Україні є чимала чеська діаспора, що зумовлює необхідність піклування про задоволення їх національно-культурних, духовних, мовних потреб та запитів, що розвиває інфраструктуру відповідних відносин.

Для України є важливим, що в Чеській Республіці до середини 1990-х рр. в основному сформувалися засади громадянського суспільства, парламентської демократії та багатопартійності. Чехія за результатами постсоціалістичних перетворень першої половини 90-х рр. ХХ ст. ввійшла в групу найбільш успішно реформованих країн Центрально-Східної Європи. Поступове наближення до загальноєвропейських стандартів дозволило розглядати цю країну як один з взірців постсоціалістичної трансформації [13, с.180].

З набуттям незалежності Україна та Чехія обрали пріоритетом зовнішньої політики європейську інтеграцію, таким чином обидві країни виявили бажання долучитись до активних політичних та економічних процесів, що протікали в Європі. Незважаючи на однакову мету, шляхи її досягнення були відмінними. Завдяки вдалим політичним, економічним та соціальним перетворенням Чехія в грудні 1997 року потрапила в «першу хвилю» розширення ЄС, яке відбулося в 2004 році.

Не зважаючи на безумовно позитивний результат у налагодженні системи двостороннього співробітництва для його подальшого розвитку, більшість з можливостей так і не було реалізовано. Україна за цей самий час не змогла здійснити перетворення політичного, економічного характеру, що в значній мірі вплинуло на характер співпраці між обома державами. Саме це сприяло утворення дещо строкатої структури співробітництва між Україною та Чехією. Це ж спричинило уповільнення інтенсивності співпраці між державами.

В 90 рр. ХХ ст. проявилися ті чинники, які зумовили слабкий рівень міждержавної співпраці двох країн. В першу чергу це були:

неготовність українського суспільства і політичної еліти до державотворчих дій; нестабільна економіка, проблеми, пов'язані з невирішеністю проблеми «Ямбурзької» заборгованості;

складнощі в розподілі владних повноважень і відставання України від Чехії в здійсненні політичних та економічних перетворень.

Впродовж 1993–1999 рр. сформувався значний розрив у здійснені економічних і політичних реформ між Чехією та Україною. Це також зумовило відповідний рівень відносин між державами [7, с.9].

В українсько-чеському співробітництві 1993–1999 рр. переважала політична та торгово-економічна співпраця. Україна, не маючи необхідної практики власних міжнародних відносин, віддала перевагу політичному аспекту у відносинах з Чехією, вважаючи, що тісна політична співпраця інтенсифікує співпрацю двох країн та сприятиме просуванню України до ЄС. Чехія у своїх відносинах з Україною віддавала перевагу торговельно-економічному співробітництву, наголошуючи на економічній складовій зовнішньої політики [7, с.10].

Оскільки Україна відставала від Чехії в економічній і політичній передбудові країни, чеський бізнес і державні структури розвивали торговельно-економічне співробітництво з нашою країною, виходячи виключно з власних інтересів. Чехія займалася імпортуванням з України переважно сировини: металу, продуктів хімічної промисловості. У той же час експортувала в Україну продукцію промислового характеру. За обсягами товарообігу Україна протягом 1993–1999 рр. була одним з 20 найбільш визначних торговельних партнерів Чехії. До 1999 р. Україна мала від'ємне торговельне сальдо з Чехією. Лише в 1999 р. торговельний баланс України у торговлі з Чехією був позитивним і склав 10 млн. дол. США [7, с.10]. В цей час чеські компанії «Skoda-Praga», «IEZ-Prague», «ZVVZ-Milevsko» співпрацювали з «Укрінтеренерго», «Skoda JS», займались постачанням корпусів реакторів типу ВВЕР-440 та суміжного устаткування для українських АЕС, створювалися спільні підприємства в сфері машинобудування «Татра-Південь», «Ройек-Львів» та в фінансовій сфері на зразок «PST Україна», тощо [7, с.10].

Українсько-чеське міждержавне співробітництво 1993–1999 рр. набуло характеру дружніх та партнерських відносин. Незважаючи на труднощі у вирішенні питання

погашення «Ямбурзької» заборгованості, Чехія прагнула до поглиблого економічного співробітництва з Україною [12,с.305;1]. Однак Україна на той час ще не могла чітко сформулювати стратегію власної зовнішньої політики й визначити пріоритетні напрями. До того ж відсутність прямого кордону між Україною та Чехією відVELO останню в другий ешелон пріоритетності української політики. Крім того українська сторона віддавала перевагу політичній складовій співробітництва, відхиляючи реальні проекти співпраці на другий план. Цей підхід швидше негативно позначився на активності українсько–чеського діалогу [7,с.10]. Насправді саме економічне співробітництво в першу чергу сприяє вдалій політичній співпраці, оскільки існують реальні взаємовигідні проекти, які є сенс підтримувати та розвивати.

У 2000–х роках все ж Україна мала від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі з Чехією. На початку 2000–х відбулось поглиблення співпраці за рахунок створення спільних підприємств «EUTIT–UA», «Єврокар», «ZVVZ–UA» тощо. Саме в цей період були закладені підвалини економічного, правового та демократичного характеру, які впливають на українсько–чеські взаємини нині.

Після вступу Чехії в 2004 році до Європейського Союзу відбулась трансформація відносин між Україною та Чехією. Вона зумовлена переходом останньої до загальноєвропейського економічного та політичного ладу й побудови зовнішньополітичної та економічної стратегії в рамках спільної стратегії європейського співтовариства.

1 січня 2009 року Чеська Республіка перебрала у Франції головування в Європейському Союзі. Саме за її головування 7 травня 2009 в Празі відбулася установча зустріч в рамках програми «Східне партнерство», ініціатором якої вона й була. Мета Чехії була продемонстрована 19–20 червня 2008 р. на Європейській раді, коли Чехія підписалася під повною версією проекту про партнерство [1,с.5].

Партнерство між Європейським співтовариством та його державами–членами, з одного боку, та Україною, з другого боку, передбачало:

Сприяння торгівлі та інвестиціям і гармонічним економічним відносинам між сторонами, і таким чином створення умов для їх сталого розвитку;

Забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного науково–технічного співробітництва;

Підтримку українських зусиль щодо зміцнення демократії, розвитку економіки та завершення переходу до ринкової економіки;

Адаптацію українського законодавства до норм ЄС.

Головуючи в ЄС Чехія виражала спільне з Європейським Союзом прагнення до тісніших відносин з Україною й виходу за рамки простого двостороннього співробітництва, до поступової економічної інтеграції та поглиблення співробітництва. У 2008–2009 рр. незважаючи на економічний спад політичні контакти між Україною та Чехією були досить насиченими [5]. Активний діалог сприяв поглибленню співпраці в економічній та культурній сферах. Що до економічної складової співпраці, то початку 2010–х років зберігається тенденція експорту Чехією високотехнологічної продукції в Україну, а Україна експортує сировину [12,с.62;9,с.197]. Враховуючи, що в постіндустріальній Європі набуває значення вартість наданих послуг, варто відзначити зростання вартості наданих послуг. Це стосується фінансової, туристичної, транспортної, інформаційної та інших сфер.

Внаслідок світової економічної кризи відбувся значний спад торгівельного оберту між нашими державами. Співпраця змістилася в політичну площину, і завдяки чеському головуванню в ЄС виявилася дуже продуктивною.

Таблиця 1
Товарообіг між Україною та ЧР у період 2004–2010 рр. [10,с.24,с.31;11,с.11].

Рік	Обсяг товарообороту (млн. дол. США)	Експорт з України до ЧР (млн. дол. США)	Імпорт з ЧР до України (млн. дол. США)	Сальдо щодо України (млн. дол. США)
2004	718,7	299,0	419,7	– 120,7
2005	971,5	376,9	594	– 217,1
2006	1166,7	341,6	825,1	– 483,5

2007	1583,6	429,0	1154,6	-725,6
2008	2046,8	670,8	1376	-705,2
2009	953,0	340,7	622,2	-281,5
2010	1 374,2	626,2	747,9	-121,7
2011*	1462,5	652,8	809,7	-183,9

*За 9 місяців 2011 року

Таблиця 2

Вартість послуг між Україною та ЧР у період 2005–2011 pp. [10,с.73,с.82;11,с.67].

Рік	Вартість наданих послуг (млн. дол. США)	Експорт з України до ЧР (млн. дол. США)	Імпорт з ЧР до України (млн. дол. США)	Сальдо щодо України (млн. дол. США)
2005	38,8	21,2	17,6	3,6
2006	58	29,7	28,3	1,4
2007	77,4	38,9	48,5	-9,6
2008	111	41,5	69,5	-28
2009	98,1	31	67,1	-36,1
2010	81,7	43,1	38,6	4,5
2011*	103	37	37,7	-0,7

*За 9 місяців 2011 року

Наведені дані свідчать про зростаючі темпи співробітництва в сфері торгівлі та надання послуг, що неодмінно тягне за собою зростання інтенсивності міжнаціонального діалогу та зростання взаємовпливів культур.

Значні можливості для подальшого розвитку мають спільні проекти у сферах автомобілебудування з компанією «Льkoda», роботи по модернізації атомних реакторів українських АЕС завдяки обладнанню компанії «Льkoda JS», співпраця в сфері транспортного машинобудування між Укрзалізницею та Льkoda Vagonka на поставку двоповерхових пасажирських потягів, а також між Льkoda Transportation і Запорізьким електровозоремонтним заводом щодо організації співробітництва в сфері транспортного машинобудування в Україні.

Крім того впродовж 90–х років ХХ ст. та в першому десятилітті ХХІ ст. відбувалася активна культурна співпраця. За сприяння посольств, громадських організацій та діаспори відбуваються численні акції, виставки, які допомагають громадянам краще пізнати історію, географію, культуру та традиції обох країн. Здійснювався обмін знаннями та інформацією в процесі формування системи загальноєвропейського освітнього простору [14,с.250]. У Чехії спільно з Польщею та Великобританією видаються україномовні журнали, у той час як в Україні розповсюджуються чеськомовні видання для задоволення потреб населення.

Таким чином, співпраця між Україною та Чехією є пріоритетною для нашої держави. Чехія є тим партнером, який здатний забезпечити співробітництво на взаємовигідній основі, а також якісно посприяти процесу інтеграції України в Європейське Співтовариство. Давні історичні зв'язки сприяють продовженню вікової співпраці між Україною та Чехією. Різноманітні спільні проекти в економічній, політичній, культурній, соціальній та інших сферах роблять тематику українсько-чеських відносин особливо актуальною, а поглиблена вивчення допоможе пролити світло на всю багатогранність цього процесу.

Список використаних джерел

- Безнос Ю.Г. Украина–Чехия–ЕС: современное положение и перспективы / Ю.Г. Безнос / Україна – Чехія – ЄС: сучасний стан та перспективи. Збірник матеріалів міжнар.конф. / 2007. Херсон–Прага. – 128 с.

2. Віднянський С.В. Українці в міжвоєнній Чехословаччині: з досвіду інтеграції культурного життя слов'янських народів. // С.В. Віднянський. // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 7. – К.: Ін–т історії України НАН України, 1998. – 238 с.
3. Вовканич І.І., Сюсько І.М. Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України // І.І. Вовканич, І.М. Сюсько // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 7. – К.: Ін–т історії України НАН України, 1998. – 238 с.
4. Гузенко Ю.І. Історія міжнародних зв'язків України: Навч. посіб. / Ю.І. Гузенко / – Миколаїв: МННУ, 2005. – 184 с.
5. Гуцал С., Снігир О. Актуальні проблеми українсько–чеських відносин та перспективи інтенсифікації двостороннього діалогу. Аналітична записка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/447/>
6. Іваненко О. Внесок Університету Св. Володимира у розвиток міжслов'янських культурних зв'язків (друга половина XIX – початок ХХ ст.) / О.Іваненко / Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 19/ НАН України. Інститут історії України. – К.: Ін–т історії України, 2010. – 406 с.
7. Корсак Р.В. Українсько–чеське міждержавне співробітництво в 1991–2005 pp. Автореферат / Р.В. Корсак / – Ужгород: 2008. – 20 с.
8. Литвин В.М. Україна: Європа чи Євразія? / В.М. Литвин. – К.: «Лі–Терра», 2004. – 512 с.
9. Федченко Є.М. Геополітика держав. Короткий словник для журналістів / Є.М. Федченко. / – К.: Софія А, 2007. – 213 с.
10. Фризоренко А.О. Зовнішня торгівля України. Статистичний збірник / А.О. Фризоренко / – К.: Державний комітет статистики. – К. 2011. – 101 с.
11. Фризоренко А.О. Співробітництво між Україною та країнами ЄС за 9 місяці 2011 року. Статистичний бюллетень. / А.О.Фризоренко / Державний комітет статистики. – К.: 2011. – 123 с.
12. Цуп О.В. Проблема «Ямбурзької» заборгованості України перед Чеською Республікою та її вплив на двосторонні торговельно–економічні відносини. / О.В.Цуп / Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: Щорічник. – №16 / – Тернопіль. 2011. – 336 с.
13. Цуп О.В. Формування системи двостороннього співробітництва між Україною та Чеською Республікою на початку 90–х pp. ХХ ст. / О.В. Цуп / Україна–Європа–Світ. / №1 / – Тернопіль. 2008. – 358 с.
14. Цуп О.В. Українсько–чеське співробітництво в сфері культури і освіти (90–ті pp. ХХ століття) / О.В. Цуп // Інтелігенція і влада. Громадсько–політичний, науковий збірник. Серія: історія. Одеса: Астропrint, 2008. Вип.11.т, 2008. Вип.11. – 304 с.

Поцелуйко А.М. Украинско–чешское сотрудничество: социально–экономический аспект

Рассматриваются отношения между украинским и чешским народами от древних времен до современности. Определены основные направления сотрудничества на протяжении истории. Уделается внимание современному состоянию и перспективности исследований сотрудничества между Украиной и Чехией на современном этапе.

Ключевые слова: Украина, Чехия, международное сотрудничество, совместные проекты.

Potseluiko, A.M. Ukrainian–Czech partnership: socio–economic aspect

We consider the relations between Ukrainian and Czech peoples from ancient times to the present. Detected the main areas of working relationship throughout history. Attention is paid to the current state and prospects of research partnershipbetween Ukraine and the Czech Republic today.

Key words: Ukraine, Czech Republic, international partnership, joint projects.